

ДАЛИЛЛАР ВА ҚИДИРУВ НАТИЖАЛАРИНИ СОХТАЛАШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА

Ўктамova Гулшода Улуғбек қизи
Фаргона шаҳар ИИО ФМБ ҳузуридаги
Тергов бўлими катта терговчиси, капитан

Аннотация: *Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев “Коррупцияга қарши курашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар қанчалик ҳаракат қилмасин, халқимиз бу жирканч иллатга мурасасиз бўлмас экан, таъсирчан жамоатчилик назоратини ўрнатмас экан, бу балога қарши самарали курашни ташиқил эта олмаймиз. Бу иллат билан нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар, балки ҳар бир жамоа жиддий курашиши керак. Шунинг учун ҳар бир давлат идорасида жамоатчилик томонидан назорат қилинадиган коррупцияга қарши курашиши бўйича ўз ички дастурлари бўлиши шарт” деган устувор вазифаларни ўзида қамраб олган фикрлари бугун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларига катта масъулият юклайди. Бу борада, замонавий ёндашув ва халқаро тажрибанинг самарали андозаларини амалиётга жорий этиши зарур.*

Калит сўзлар: *ҳуқуқий асослар, кейс тадқиқотлар, ДНК таҳлиллари, далиллар.*

Далиллар ва қидирув натижаларини сохталаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш бўйича халқаро тажрибага келсак, бир нечта асосий фикрларни таъкидлаш жуда муҳим ҳисобланади:

Халқаро ҳамкорлик: Турли мамлакатлардаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари кўпинча далиллар ва қидирув натижаларини сохталаштириш билан боғлиқ ишларни текшириш учун бевосита ва билвосита ҳамкорлик қилади. Ушбу ҳамкорлик бу каби жиноятларни самарали ҳал қилиш учун илғор тажрибалар, разведка ва тажриба алмашишни ўз ичига олади. Ривожланган мамлакатлар илғор тажриба алмашиш ва далилларни сохталаштириш ва тезкор қидирув натижаларини ўз ичига олган трансчегаравий терговларда ҳамкорлик қилиш учун халқаро ахборот ва разведка маълумотларини алмашиш тармоқларида иштирок этади. Ушбу ҳамкорлик бундай жиноятларни бартараф этишда ягона ёндашувни таъминлайди.

Ҳуқуқий асослар: Халқаро ташкилотлар ва ҳуқуқ экспертлари далилларни сохталаштириш ва қидирув натижаларини ҳал қилиш учун асослар ва кўрсатмалар яратиш учун биргаликда ишлайди. Ушбу тузилмалар терговнинг адолатли, ошқора ва масъулиятли тарзда ўтказилишини таъминлашга қаратилган. Ривожланган мамлакатларда тергов жараёнининг яхлитлигини таъминлаш учун мустаҳкам ҳуқуқий кафолатлар ва назорат механизмлари мавжуд. Бунга суд назорати, қамокда сақлаш

тартиб-қоидаларининг қатъий занжири ва қалбакилаштиришнинг олдини олиш ва аниқлашга ёрдам берадиган далиллар қоидаларига риоя қилиш киради.

Маълумотларни алмашиш ва таҳлил қилиш: Халқаро текширувлар кўпинча чегаралар бўйлаб рақамли ва жисмоний далилларни алмашиш ва таҳлил қилишни ўз ичига олади. Бунинг учун терговнинг мураккаб усуллари ва далиллар ва қидирув натижаларининг яхлитлигини таъминлаш учун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўртасида яқин ҳамкорлик зарур.

Таълим ва салоҳиятни ошириш: Халқаро саъй-ҳаракатлар терговчилар ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларини сохта далиллар ва бузилган қидирув натижаларини аниқлашнинг энг сўнгги усулларига ўргатишга қаратилган. Бунга илғор суд-тиббиёт воситалари ва методологияларига киришни таъминлаш киради. Ривожланган мамлакатларда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари далиллар билан ишлаш, суд-тиббиёт таҳлили ва тергов усуллари бўйича кенг қамровли тренингдан ўтадилар. Узлуксиз касбий ривожланиш терговчиларнинг қидирув натижалари ва далилларни манипуляция қилишга уринишларни аниқлаш ва ҳал қилиш учун жиҳозланишини таъминлайди.

Сиёсатни ишлаб чиқиш: Халқаро ташкилотлар далиллар ва қидирув натижаларини сохталаштириш билан боғлиқ жиноятларнинг олдини олиш, аниқлаш ва таъқиб қилишни кучайтирувчи сиёсатни ишлаб чиқишга ҳисса қўшади. Ушбу сиёсатлар ҳуқуқий бўшлиқларни ёпиш ва тергов жараёнларини кучайтиришга қаратилган. Бу борада ривожланган мамлакатларда кўпинча далилларни сохталаштириш ва тезкор қидирув натижаларини суиистеъмол қилишга қаратилган махсус қонун ва қоидалар мавжуд. Бундай жиноятлар учун жазо одатда оғир бўлиб, тергов жараёнларининг яхлитлигини сақлаш муҳимлигини таъкидлаб, тўхтатувчи восита бўлиб хизмат қилади.

Кейс тадқиқотлари ва билим алмашиш: Халқаро форумлар, конференциялар ва нашрлар амалий тадқиқотлар ва муваффақиятли текширувлардан олинган сабоқларни алмашиш учун платформа бўлиб хизмат қилади. Бу илғор тажрибаларни оммалаштиришга кўмаклашмоқда ва ушбу турдаги жиноятларга қарши курашни доимий равишда такомиллаштиришга хизмат қилмоқда.

Умуман олганда, далиллар ва қидирув натижаларини қалбакилаштириш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш бўйича халқаро тажриба бундай жиноий фаолиятга қарши самарали курашиш учун ҳамкорлик, ҳуқуқий асослар, маълумотлар яхлитлиги, салоҳиятни ошириш, сиёсатни ишлаб чиқиш ва билим алмашиш муҳимлигини таъкидлайди.

Ривожланган мамлакатларда ушбу жиноятларни тергов қилишнинг баъзи асосий амалиётлари қуйидагилардан иборат:

Илғор суд-тиббиёт техникаси: Ривожланган мамлакатлар далиллар ва қидирув натижаларини текшириш учун энг замонавий суд-тиббиёт лабораториялари ва технологияларига сармоя киритадилар. Бу усуллар рақамли суд-тиббиёт

экспертизаси, ДНК таҳлили, баллистика тести ва бузғунчилик ёки қалбакиликни аниқлашнинг бошқа махсус усулларини ўз ичига олади.

Ихтисослашган тергов бўлинмалари: Кўпгина ривожланган мамлакатларда қалбакилаштириш ва далилларни бузишга қарши курашга қаратилган ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг махсус бўлинмалари мавжуд. Ушбу бўлинмалар кўпинча сохталаштириш ва қалбакилаштириш билан боғлиқ мураккаб ишларни кўриб чиқиш тажрибасига эга юқори малакали терговчилардан иборат.

Ривожланган мамлакатлар ушбу амалиётлардан фойдаланиб, тергов жараёнининг яхлитлигини сақлашга ва далилларни сохталаштириш ва тезкор қидирув натижаларини манипуляция қилиш учун шахсларни жавобгарликка тортишга интилади. Бу саъй-ҳаракатлар қонун устуворлигини таъминлаш, судлар натижаларининг адолатли ва ишончлилигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Жиноятларни бузиш ҳақидаги энг машҳур далиллардан баъзилари:

1. Ҳужжатларни қалбакилаштириш: маълумотни нотўғри кўрсатиш учун шартномалар, молиявий ҳисоботлар ёки расмий ҳисоботлар каби ҳужжатларни сохталаштириш ёки ўзгартириш.

2. Жисмоний далилларни тайёрлаш: терговчиларни чалғитиш учун жиноят содир бўлган жойга қурол ёки контрабанда ўрнатиш каби ёлғон ашёвий далиллар яратиш.

3. Рақамли далилларни бузиш: рақамли далилларни манипуляция қилиш ёки йўқ қилиш, жумладан, вақт белгиларини ўзгартириш, маълумотларни ўзгартириш ёки ноқонуний фаолиятни яшириш учун тизимларга кириш.

4. Гувоҳларни бузиш: Гувоҳларни кўрсатмаларини ўзгартиришга таъсир қилиш ёки мажбурлаш ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ёлғон кўрсатма бериш.

5. Ҳибсга олиш занжири бузилиши: қамоққа олиш занжирини нотўғри ишлатиш ёки бузиш, бунда далиллар нотўғри сақланган, кузатилган ёки узатилган бўлса, бу потенциал ифлосланиш ёки ўзгаришларга олиб келади.

Далилларни бузишни фош қилиш учун турли тергов ва технологик усуллардан фойдаланиш мумкин. Баъзи ёндашувлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

Қамоққа олиш занжири текшируви: Тўплашдан судга тақдим этишгача бўлган далилларнинг ҳаракатини ва кўриб чиқилишини синчковлик билан ҳужжатлаштириш орқали қамоқда сақлаш жараёнининг яхлитлигини таъминлаш. Ушбу занжирнинг ҳар қандай узилиши шубҳаларни келтириб чиқариши ва қўшимча текширувни бошлаши мумкин.

Эксперт Гувоҳлар: Суд экспертлари, рақамли таҳлилчилар ёки бошқа экспертларни судда гувоҳлик бериш ва таҳлил қилиш учун жалб қилиш, далиллардаги номувофиқликлар ёки анормалликларга оидлик киритиш.

Хабар берувчининг гувоҳлиги: далилларни бузиш ҳақида маълумотга эга бўлган шахсларни қонуний ҳимоя ёки анонимлик эвазига гувоҳлик беришга ундаш.

Технологик ечимлар: рақамли далилларни бузиш ва рухсатсиз киришдан ҳимоя қилиш учун илғор хавфсизлик протоколларини, шифрлаш чораларини ва кузатув технологияларини жорий этиш. Рақамли ёзувларнинг яхлитлигини сақлаш учун блокчейн ва криптографик механизмлардан фойдаланиш мумкин.

Назорат ва жавобгарлик механизмлари: ошкораликни таъминлаш ва бузгунчиликка уринишларни қўлга олиш учун ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, юридик шахслар ва суд-тиббиёт лабораторияларида чуқур ички ва ташқи текширув жараёнларини ўрнатиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 7 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган маърузаси.